

ΤΖΟΡΤΖ ΜΠΕΡΚΛΕΪ (George Berkeley, 1685-1753)

ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

(Από το φιλοσοφικό έργο του Τζορτζ Μπέρκλεϋ)

" *Να κρίνουμε σύμφωνα με το σύνολο. Όποιος θα καταπισθεί να κρίνει ένα μέρος, θα ήθελα να συμφωνήσει να διαβάσει το σύνολο' αν όχι, μπορεί να μη με καταλάβει "*. σ 18

" *Η ανοησία των ανθρώπων εκτιμά τα πράγματα ανάλογα με τη σπανιότητά τους, αλλά η Πρόνοια έκανε πολύ κοινά τα πιο χρήσιμα πράγματα "*. σ 19

" *Ότι τα πράγματα, που βλέπω με τα μάτια και κείνα που εγγίζω με τα χέρια μου υπάρχουν ασφαλώς, ότι υπάρχουν πραγματικά, δεν προβάλλω κανένα ζήτημα πάνω σ' αυτό το θέμα. Το μόνο πράγμα, που του αρνούμεθα την ύπαρξη, είναι εκείνο που οι φιλόσοφοι ονομάζουν ύλη ή σωματική ουσία "*. σ 22

" **Ο απόλυτος χρόνος.** Ο χρόνος, ο τόπος και η κίνηση, θεωρούμενα σ' ότι είχαν ιδιαίτερο και συγκεκριμένο, είναι αυτό που ο καθένας γνωρίζει. Αλλ' όταν έχουν περάσει απ' τα χέρια ενός μεταφυσικού, γίνονται τόσο αφηρημένα και τόσο σταθερά, ώστε οι άνθρωποι με κοινό νου δεν μπορούν να τα συλλάβουν. Δώστε εντολή στον υπηρέτη σας να σας συναντήσει την τάδε ώρα και στην τάδε θέση, κι αυτός τότε δεν θα καθίσει να ασχοληθεί με την έννοια αυτών των λέξεων (...) Αλλ' όταν νοούμε το χρόνο, χωρίς να αναφερόμαστε σ' όλες τις ιδιαίτερες πράξεις και σ' όλες τις ιδέες που διαφοροποιούν την πορεία, μόνον σαν τη συνέχεια της ύπαρξης, σαν την αφηρημένη διάρκεια, τότε, ίσως, ακόμη κι ένας φιλόσοφος θα βρεθεί μπερδεμένος αν θέλει να τον καταλάβει.

Κάθε φορά, που δοκιμάζω να κατασκευάσω μια απλή ιδέα **χρόνου**, αποσπώντας τον απ' τη διαδοχή των ιδεών μέσα στο πνεύμα μου, ένα χρόνο που κυλά ομοιόμορφα και στον οποίο μετέχουν όλα τα όντα, αισθάνομαι, ότι έχω χαθεί και έχω μπερδευτεί σε δυσκολίες αζεδιάλυτες. Δεν έχω γι' αυτόν καμιά έννοια, ακούω μόνον άλλους ανθρώπους να λένε, ότι ο χρόνος είναι άπειρα διαιρετός, και μιλούν γι' αυτόν με τέτοιο τρόπο, ώστε με οδηγούν στο να τρέφω παράξενες ιδέες για την ύπαρξή μου: γιατί αυτή η θεωρία τοποθετεί καθέναν από μας κάτω απ' την απόλυτη ανάγκη να σκέπτεται, ή ότι περνάει αναρίθμητα χρονικά διαστήματα χωρίς καμιά σκέψη, ή ότι εκμηδενίζεται σε κάθε στιγμή της ζωής του: δυό απόψεις, που φαίνονται ότι είναι ακατανόητες τόσο η μια όσο και η άλλη. Αφού ο χρόνος δεν είναι τίποτε, αν τον αποσπάσουμε απ' τη διαδοχή των ιδεών μέσα στο πνεύμα μας, συνάγεται ότι πρέπει να θεωρήσουμε τη διάρκεια κάθε πνεύματος περιορισμένη απ' τον αριθμό των ιδεών ή των πράξεων, που αλληλοδιαδέχονται η μια την άλλη μέσα σ' αυτό το ίδιο το πνεύμα. Προκύπτει απ' αυτό ένα έκδηλο συμπέρασμα: η ψυχή σκέπτεται

πάντοτε... " σ 24,25

" Αλλ' αυτές οι γραμμές κι αυτές οι γωνίες, για τις οποίες πολλοί ισχυρίζονται, ότι χρησιμεύουν για να εξηγήσουν την αντίληψη της απόστασης, δεν είναι καθόλου μόνες τους καθ' εαυτές αντιληπτές και πραγματικά οι άνθρωποι που δεν έχουν καμιά γνώση της οπτικής, δεν σκέπτονται γι' αυτές ποτέ. Πάνω σ' αυτό επικαλούμαι την πείρα του καθενός στο να κρίνει, αν, όταν βλέπουμε ένα αντικείμενο, υπολογίζουμε την απόστασή του σύμφωνα με το μέγεθος της γωνίας των δύο οπτικών αξόνων, που συναντώνται, ή αν σκεπτόμαστε ποτέ για την πιο μεγάλη ή πιο μικρή απόκλιση των ακτίνων που φθάνουν από ένα οποιοδήποτε σημείο πάνω στην κόρη του ματιού. Καθένας είναι αυτός ο ίδιος ο καλύτερος κριτής γι' αυτό που αντιλαμβάνεται και γι' αυτό που δεν αντιλαμβάνεται. Μάταια θα μου πουν, ότι αντιλαμβάνομαι ορισμένες γραμμές και ορισμένες γωνίες που εισάγουν στο πνεύμα μου τις διάφορες ιδέες απόστασης, εφ' όσον εγώ ο ίδιος δεν θα έχω καμιά συνείδηση για ένα τέτοιο πράγμα ". σ 29, 30

" Υπάρχουν άλλες αποστάσεις διαφορετικές από τις τοπικές ή χρονικές. Όταν εξετάζεται μέσα στην αφαίρεση, μια γραμμή -μια απόσταση- είναι ο αριθμός των σημείων που βρίσκονται ανάμεσα σε δυο δοσμένα σημεία. Υπάρχει επίσης απόσταση ανάμεσα σ' ένα σκλάβο κι ένα αυτοκράτορα, ανάμεσα σ' ένα χωρικό και σ' ένα φιλόσοφο, ανάμεσα (...) σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις "απόσταση" σημαίνει τον αριθμό των ενδιάμεσων ιδεών ". σ 33

" Αν η ορατή μορφή και έκταση δεν είναι η ίδια με την απτή μορφή και έκταση, δεν πρέπει να συμπεράνουμε, ότι ένα μόνο και το ίδιο πράγμα έχει διαφορετικές εκτάσεις. Το σωστό συμπέρασμα είναι, ότι τα αντικείμενα της όρασης και της αφής είναι δυο ξεχωριστά πράγματα ". σ 37

" Με λίγα λόγια, η έκταση, το σχήμα και η κίνηση, απαλλαγμένες απ' όλες τις άλλες ιδιότητες είναι ασύλληπτες. Λοιπόν, όπου είναι οι άλλες αισθητές ιδιότητες, πρέπει επίσης να βρίσκονται κι εκείνες στο πνεύμα και πουθενά αλλού ". σ 52

" Ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο το πνεύμα συνδυάζει ποικιλότροπα τις ιδέες του, η μονάδα αλλάζει, και με τη μονάδα, αλλάζει και ο αριθμός, που είναι μόνο μια συλλογή από μονάδες. Ονομάζουμε μονάδα ένα παράθυρο, ένα τζάκι, κι ωστόσο κι ένα σπίτι που έχει πολλά παράθυρα και πολλά τζάκια έχει ένα ίσο δικαίωμα να ονομάζεται μονάδα, και πολλά σπίτια αποτελούν μια πόλη. Μέσα σ' αυτά τα παραδείγματα και σ' άλλα παρόμοια, είναι φανερό, ότι η μονάδα είναι σε σταθερή σχέση με τις ιδιαίτερες απόψεις, τις οποίες το πνεύμα αποκτά απ' τις ιδέες του, στις οποίες δίνει ονόματα και απονέμει το πλέον ή έλαττον, όπως ταιριάζει πολύ καλά στους ιδιαίτερους σκοπούς του και στα σχέδιά του. Έτσι κάθε τι που το πνεύμα θεωρεί σαν ένα μόνο πράγμα, είναι μια μονάδα. (...) Ο αριθμός δεν είναι ένα αντικείμενο των αισθήσεων, είναι μια πράξη του πνεύματος. Το ίδιο πράγμα, ανάλογα με το αν το αντιλαμβανόμαστε διαφορετικά, είναι ένα ή πολλά . " σ 56, 57

" Μαθηματικοί θεωρητικοί σαν ένας άνθρωπος που καταγίνεται όλη την ημέρα να κάνει κόμπους καλά σφιγμένους με το σκοπό να τους λύνει ύστερα ". σ 63

" Δεν αντιστοιχούν ιδέες σ' όλες τις λέξεις, και το να το καταλάβουμε αυτό επιτρέπει να μη θέσουμε πια εσφαλμένα προβλήματα ". σ 77

" Cogito, ergo sum (σκέπτομαι, άρα υπάρχω), ταυτολογία' καμιά πνευματική πρόταση δεν αντιστοιχεί σ' αυτή ". σ 84

" Να εισάγουμε πρώτα καλούς ορισμούς. Στο σημείο αυτό τα μαθηματικά πλεονεκτούν απ' τη μεταφυσική και την ηθική. Οι ορισμοί τους, διατυπωμένοι με λέξεις άγνωστες ακόμη στον αναγνώστη, δεν αμφισβητούνται. Αλλά στη μεταφυσική και την ηθική, οι λέξεις είναι γνωστές οι πιο πολλές απ' όλους και οι ορισμοί τους έχουν μεγάλες πιθανότητες να δεχτούν αντιπολεμική. / Η σύντομη και ξερή μέθοδος των μαθηματικών δεν ταιριάζει στη μεταφυσική, ούτε στην ηθική, γιατί οι άνθρωποι δεν έχουν προκαταλήψεις στο θέμα των μαθηματικών προτάσεων, δεν έχουν γνώμες καθιερωμένες προκαταβολικά, τις οποίες πρέπει να συζητήσουν. Γιατί δεν σκέφθηκαν ακόμη αυτά τα θέματα. Δεν συμβαίνει το ίδιο στις δύο άλλες επιστήμες που μνημονεύσαμε' αυτές οφείλουν όχι μόνο ν' αποδείξουν την αλήθεια, αλλ' επίσης να την υπερασπίσουν απ' τις αμφιβολίες και τις καθιερωμένες γνώμες, που την πολεμούν. Με λίγα λόγια, η ξερή μέθοδος, άκαμπτη και τραχειά, δεν θα επαρκέσει ". σ 86, 87

" Δεν βρίσκω, βέβαια, κανένα σφάλμα στο συλλογισμό σας σχετικά με το ότι, για τα φαινόμενα, βρίσκετε μια αιτία' αλλ' αρνούμαι, ότι αυτή η αιτία, που συμπεραίνεται μέσω του λογικού, μπορεί κυρίως να ονομάζεται ύλη ". σ 89

" Έτσι, λόγου χάρη, δεν χρησιμοποιώ ποτέ ένα όργανο για να κινήσω το δάχτυλό μου, γιατί το κάνω με μόνη τη βούλησή μου. Αλλά θα χρησιμοποιούσα ένα όργανο, αν είχα να μετακινήσω ένα μέρος από ένα βράχο, ή να ξεριζώσω ένα δέντρο. (...) Πως λοιπόν μπορείτε να υποθέσετε, ότι ένα πνεύμα με ολοκληρωμένη τελειότητα, απ' τη θέληση του οποίου εξαρτώνται απόλυτα και άμεσα όλα τα πράγματα, έχει ανάγκη να χρησιμοποιήσει ένα όργανο για να δράσει, ή ότι, αν και δεν έχει καμιά ανάγκη απ' αυτό, ωστόσο, το χρησιμοποιεί; " σ 92, 93

" Ή αντιλαμβάνεστε την ύπαρξη της ύλης άμεσα, ή την συμπεραίνετε έμμεσα. Αν την αντιλαμβάνεσθε άμεσα, πληροφορήστε με, σας παρακαλώ, με ποια αίσθηση την αντιλαμβάνεσθε; Αν έμμεσα, κάντε με να γνωρίσω, ποιος συλλογισμός σας αναγκάζει να την συμπεράνετε από πράγματα που αντιλαμβάνεσθε έμμεσα; Τώρα, όσον αφορά την ίδια την ύλη, σας ερωτώ, αν αυτή είναι αντικείμενο, υπόσταση, αιτία, όργανο ή αφορμή; έχετε ήδη συνηγορήσει για κάθε μια απ' αυτές τις ερμηνείες αλλάζοντας τις έννοιες σας, και κάνοντας να φαίνεται η ύλη άλλοτε κάτω από τη μια κι άλλοτε κάτω απ' την άλλη μορφή. Κι' αυτό που έχετε προτείνει, το έχετε σεις ο ίδιος αποδοκιμάσει και

απορρίπτει ". σ 96

" Αλλ' ας προσέξουμε σ' ένα πράγμα συγκεκριμένο: δεν είναι για μένα μια επαρκής εμφάνεια για την ύπαρξη του γαντιού μου, ότι το βλέπω, ότι το εγγίζω και ότι το βελονιάζω; Ή, αν αυτό δεν αρκεί, πως θα ήταν δυνατόν να είμαι βέβαιος για την πραγματικότητα αυτού του πράγματος, το οποίο βλέπω πραγματικά σ' αυτή τη θέση, υποθέτοντας ότι ένα πράγμα άγνωστο που ποτέ δεν είδα (όπως η ύλη) και που δεν μπορώ να δω, υπάρχει μ' ένα τρόπο άγνωστο, σε μια άγνωστη θέση ή ακόμη πουθενά; Πώς η υπόθεση για την πραγματικότητα κάποιου πράγματος ανέγγιχτου μπορεί να προσφέρει την απόδειξη για την αποτελεσματική πραγματικότητα ενός πράγματος απτού; ή ενός αόρατου πράγματος την απόδειξη για την πραγματικότητα ενός ορατού πράγματος, ή, γενικά, πώς ένα πράγμα ασύλληπτο μπορεί να είναι η απόδειξη για την ύπαρξη ενός πράγματος αντιληπτού; " σ 101

" Η βεβαιότητα βρίσκεται στην άμεση εμπειρία. (...)

Επιθυμώ, και προτρέπω, να μη περιμένουν να βρουν την αλήθεια στο βιβλίο μου, ούτε αλλού παρά μέσα στο πνεύμα τους. Όλο αυτό που εγώ ο ίδιος βλέπω, είναι αδύνατον να μπορέσω να το περιγράψω καλά εκφράζοντάς το με λέξεις ". σ 104, 105

" Ναι, είναι άπειρα πιο παράξενο να πούμε: ένα πράγμα που είναι αδρανές, δρα πάνω στο πνεύμα, κι αυτό που δεν έχει αντίληψη είναι η αιτία των αντιλήψεών μας. Επί πλέον, αυτό που σας φαίνεται παράξενο δεν ξέρω για ποιο λόγο, δεν είναι τίποτε περισσότερο απ' αυτό που οι Άγιες Γραφές βεβαιώνουν σε πολλά χωρία. Παριστάνουν το Θεό σαν τον μόνο δημιουργό και τον άμεσο δημιουργό όλων των αποτελεσμάτων, τα οποία ορισμένοι ειδωλολάτρες και φιλόσοφοι συνηθίζουν να τ' αποδίδουν στη Φύση, στην ύλη, στο πεπρωμένο, ή σε κάθε άλλη αρχή στερημένη από σκέψη ". σ 152

" Αυτό που βλέπω, ακούω και εγγίζω, υπάρχει πραγματικά, δηλαδή αυτό που αντιλαμβάνομαι, δεν αμφιβάλλω περισσότερο γι' αυτά απ' όσο για την ύπαρξή μου. Αλλά δεν βλέπω πως η μαρτυρία των αισθήσεων θα μπορούσε να προβάλλεται σαν απόδειξη για την ύπαρξη ενός πράγματος που δεν είναι αντιληπτό απ' τις αισθήσεις. Δεν επιθυμούμε να γίνει ένας άνθρωπος σκεπτικιστής και να μην εμπιστεύεται πια τις αισθήσεις του' αντίθετα, δίνουμε σ' αυτές όλη την αξία κι όλη την αξιοπιστία που μπορούμε να φαντασθούμε ". σ 154

" σας προκαλώ να μου δείξετε, μέσα στη Φύση, ένα πράγμα που έχει ανάγκη απ' την ύλη για να δεχθούμε την εξήγησή του ή τη δικαίωσή του". σ101

" δεν βλέπουμε έναν άνθρωπο, αν με τον άνθρωπο νοούμε αυτό που ζει, κινείται, αντιλαμβάνεται και σκέπτεται όπως το κάνουμε κι εμείς' βλέπουμε μόνο μια ορισμένη συλλογή ιδεών, που μας οδηγεί να σκεφθούμε ότι υπάρχει μια ξεχωριστή αρχή σκέψης

και κίνησης όμοια μ' εμάς, που συντροφεύει αυτή τη συλλογή και που εκφράζεται μ' αυτήν. Με τον ίδιο τρόπο βλέπουμε το Θεό' όλη η διαφορά έγκειται στο ότι ενώ ένα πεπερασμένο και περιορισμένο σύνολο ιδεών αναγγέλλει ένα ιδιαίτερο ανθρώπινο πνεύμα για να διευθύνουμε σ' αυτό τη ματιά μας, όμως αντιλαμβανόμαστε πραγματικά σε κάθε τόπο και σε κάθε θέση, έκδηλα σημεία της θεότητας: κάθε πράγμα που βλέπουμε, που ακούμε, που πιάνουμε ή που αντιλαμβανόμαστε με μια άλλη αίσθηση, όντας ένα σύμβολο κι εν' αποτέλεσμα της Δύναμης του Θεού, ακριβώς όπως αντιλαμβανόμαστε αυτές τις ίδιες κινήσεις που παράγουν οι άνθρωποι. Είναι λοιπόν σαφές, ότι τίποτε δεν μπορεί να είναι πιο εμφανές, σ' οποιονδήποτε που είναι ικανός για την παραμικρή ενδοσκόπηση, απ' την ύπαρξη του Θεού, ενός πνεύματος, που είναι βαθιά παρόν στα πνεύματά μας, που παράγει σ' αυτά όλη την ποικιλία ιδεών ή αισθημάτων, που μας επηρεάζει συνεχώς, απ' τον οποίο εξαρτιόμαστε με πλήρη και απόλυτο τρόπο, με λίγα λόγια, "εν αυτώ γαρ ζώμεν και κινούμεθα και εσμέν" *.

" Ότι η αποκάλυψη αυτής της μεγάλης αλήθειας δεν επιτυγχάνεται μέσω του συλλογισμού παρά μόνο από ένα μικρό αριθμό ανθρώπων, αυτό είναι ένα θλιβερό παράδειγμα για την μωρία και την απροσεξία των ανθρώπων, που, αν και περιβάλλονται από τόσες σαφείς εκδηλώσεις της Θεότητας, έχουν ωστόσο τόσο λίγη ευαισθησία, ώστε φαίνονται σαν να έχουν τυφλωθεί απ' το πολύ φως ". σ 178, 179

" Το να εξηγήσουμε τη συνοχή με άτομα αγκυλωτά, αυτό σημαίνει να εξηγήσουμε το άγνωστο με το πιο άγνωστο. Και δεν είναι έτσι, όταν εξηγούμε την έλξη των σωμάτων με την ελαστικότητα του αιθέρα; " σ174

* Τ' αποσπάσματα από τα φιλοσοφικά έργα έχουν επιλεγεί και δακτυλογραφηθεί από τον Κ. Γ. Νικολουδάκη